

Narcissistisk problematik¹

Claes Davidson

Historiskt

Freud skiljde mellan *överföringsneuroser* och *narcissistiska neuroser*. De förra motsvarar vårt nuvarande neurosbegrepp, medan de senare avsåg grava narcissistiska störningar som megalomani, paranoia och schizofreni. Freuds distinktion ger uttryck för hans ursprungliga uppfattning, att den senare gruppen inte utvecklar någon överföring och därmed inte vore mottaglig för psykoanalytisk terapi. Redan 1917 uttryckte han emellertid sin förhoppning om att "analys av narcissistiska störningar skulle ge oss insikt i hur vårt Jag är sammansatt och uppbyggt av olika faktorer"². Därmed förutsåg han det ena av de teoretiska framsteg, som skulle komma att kasta ljus över narcissismens gåta, nämligen jagpsykologin; det andra, Thanatosteorin, åstadkom han själv 1923.

Freud uppfattade det autistiska spädbarnets vegeterande slummer som uttryck för en *primär narcissism*, dvs en primär libidinös uppladdning av självet. Han utgick nämligen ifrån att båda drifterna ursprungligen var riktade inåt. Uppkomsten av de narcissistiska neuroserna föreställde han sig som resultatet av besvikelser visavi objektet med ty åtföljande tillbakadragning av objektlibidon till självet, som där fixerades för gott som *sekundär narcissism*, oåtkomlig för terapeutiska ansträngningar.

Freuds teori inbjuder till ett par invändningar. För det första finns det skäl att ifrågasätta det autistiska stadiets existens. Mycket tyder nämligen på att spädbarnets autism är ett tämligen inkonstant fenomen, som varierar med bl a förlossningstekniken, och åtminstone till viss del skulle vara att betrakta som reaktiv. Det skulle innebära, att den primära narcissismen inte vore absolut utan relativ. För det andra vet man sedan länge, att objektlibidons återvändande till självet inte är någon irreversibel process så som Freud ansåg. Den sekundära narcissismen, som är vad som avhandlas i detta avsnitt, är dessbättre inte otillgänglig terapeutiskt. I övrigt förefaller Freuds teori att stå sig, fastän många försöker att göra sig kvitt den. Kernberg (1976) invänder till exempel att uppladdning av självrepresentationer går

hand i hand med uppladdning av objektrepresentationer inom ramen för objektrelationer och att en primär narcissism därför vore omöjlig på detta stadium, som traditionellt uppfattats som objektöst. Melanie Klein har sedan länge hävdats att det finns rudimentära men ändå objektrelationer på mycket tidig utvecklingsnivå. Efter all kritik hon fått för detta under sin levnad, verkar hon postumt få rätt. De upprörda känslor denna fråga väcker har med den förkättrade thanatosteorin att göra. En primär narcissism implicerar ju förekomsten av en primär masochism, som i förening med psykets inneboende tendens att återvända till tidigare utvecklingsstadier skulle tvinga fram ett erkännande av thanatosteorin, som uppenbarligen är det mest provocerande Freud postulerat.

Narcissism definierad

Begreppet narcissism avser libidinös uppladdning av självrepresentationer. Sitt namn har det efter den grekiska mytologins Narcissus, som förälskade sig i sin egen spegelbild i källans vatten, föll i och drunknade.

Normal narcissism

Utvecklingen av normal narcissism är en process, som löper parallellt med och i högsta grad är beroende av objektlibidons utveckling. Denna utvecklingsprocess är inte begränsad till någon speciell fas, även om *delfasen närmande* har sin speciella betydelse genom den särskilda narcissistiska sårbarhet, som är utmärkande för densamma.

Att en normal narcissistisk utveckling först och främst förutsätter att barnets tillfredsställande, "goda" upplevelser i kvantitet överträffar dess otillfredsställande, "onda" upplevelser, förstår man, om man med Kernberg (1979) ser objektrelationens *unit*, bestående av självrepresentation, objektrepresentation och tillhörande affekt, som den strukturbyggande enheten. Det är nämligen objektrelationens affekt som avgör såväl kvaliteten som kvantiteten av den laddning, som tillförs de psykiska representationer (av själv-aspekt och objekt), som objektrelationen ger upphov till. En mycket tillfredsställande objektrelation avsätter sålunda en starkt libidinöst laddad självrepresentation, medan en ganska otillfredsställande objektrelation avsätter en svagt aggressivt laddad dito.

En god och stabil *självkänsla* och *självuppfattning* vittnar om att den libidinösa uppladdningen av självrepresentationerna är tillräcklig och varaktig. Under normala förhållanden regleras narcissismen genom en kognitiv värdering av självet i förhållande till samvetet och jagidealet. Kroppsligt och psykiskt välbefinnande och väl fungerande ger den huvudsakliga narcissistiska påfyllnaden. God hälsa och tillgång till jagsyntona utlopp för driftmäs-

¹ Artikeln ingår i Claes Davidsons bok, *Psykoanalytisk terapi. Teknik i förändring*. Altum 1984. Ordlista i slutet av artikeln.

² Övers Philippa Wiking, Blanck & Blanck (1979).

siga strävanden – inte minst genom sublimering – är av fundamental betydelse för normal narcissism. Typiskt är det relativa oberoendet av uppskattning utifrån (Kernberg 1976).

Normal narcissistisk utveckling kan kliniskt urskiljas som *individens kontinuitet i upplevelsen av sig själv* såväl i tiden som mellan olika funktioner och egenskaper (ibid). Narcissistiskt välutvecklade individer kännetecknas också av sin *autenticitet*, som är summan av deras goda kroppsuppfattning, realistiska självbild och medvetenhet om sina känslor. (Kontakt med egna känslor är en grundläggande förutsättning för empatisk förståelse av andra.)

Binding som den springande punkten

Det centrala i den narcissistiska problematiken är *självet svaga eller instabila libidinösa uppladdning*. Typiskt narcissistiska fenomen som exempelvis storsidéer utgör försök att kompensera en ofullständig laddning av och laddningsförmåga hos självet (Ikonen & Rechart 1980) genom att binda narcissistisk libido till patologiska själv-objekt-konstellationer (Kernberg 1976). Den genetiskt-dynamiska bakgrunden till den narcissistiska problematiken måste därför sökas i utvecklingspsykologiska faktorer som försvårar eller förhindrar binding av libido till individens självrepresentationer.

Förutsättningar för libidinös uppladdning av självet

Allmänt kan sägas, att barnet under sin utveckling behöver uppleva tillräckligt mycket av tillfredsställande objektrelationer, relationer präglade av positiva affekter, som ger upphov till libidinöst laddade själv- och objektrepresentationer.

En välfungerande mamma har en intuitiv förståelse för sitt barns fysiska och psykiska behov och förmår i allmänhet sörja för att dess upplevelser i tillräcklig utsträckning blir tillfredsställande. Hon tillförsäkrar sitt barn inte bara den fysiska omvårdnad, som dess välbefinnande förutsätter, utan också den uppmärksamhet, positiva spegling, uppmuntran till fasspecifika aktiviteter och njutningar, som ger barnet möjlighet att internalisera *positivt laddade objektrelationer*. Genom sin containing function hjälper hon sitt barn att handskas med den oundvikliga narcissistiska frustration, som kollisionen mellan dess omnipotenta självföreställningar och verkligheten ger upphov till.

De psykologiska uppgifter, som utvecklingen ställer barnet inför, är så pass svåra – och tillfällena till narcissistisk kränkning så många, att en normal narcissistisk utveckling kräver en särskild lyhördhet för barnets narcissistiska behov från föräldrarnas sida. Det är min åsikt, att barnet under sina första tre–fyra år har betydligt mindre tolerans för separationer

och betydligt större behov av att få sin existens bejakad, sin integritet respekterad och sina positiva självupplevelser bekräftade än vad man i allmänhet tycks inse. Vår kultur har här en blind fläck, som drabbar de flesta barn. Därtill kommer de negativa effekterna av enskilda föräldrars problematik. Slutligen är det ofta det begåvade eller eljest positivt avvikande barnets öde att bli utnyttjat av sina föräldrar för tillfredsställelse av deras egna narcissistiska behov. Dessa faktorer begränsar barnets möjligheter att libidinöst ladda upp sina självrepresentationer och bidrar därigenom till en narcissistisk felutveckling.

Det falska självet

När barnet inte kan binda libido till sina självrepresentationer i tillräcklig utsträckning, därför att de positiva affekterna i dess objektrelationer inte är tillräckligt starka och frekventa, laddar det istället upp *psykiska representationer, som utgör en blandning av det faktiska självet, det ideala självet och det ideala objektet* (ibid). Det får då en uppsättning disparata och oförenliga självrepresentationer med växlande tillblandning av orealistiska och idealiserade aspekter av självet och objektet, som inte låter sig organiseras till ett enhetligt själv och som inte kan ligga till grund för någon entydig, sammanhängande och bestående självuppfattning och dito självkänsla. Gränserna mellan objektet och detta *det falska självet* (Winnicott 1978) blir med nödvändighet fläckvis suddiga.*

Det falska självet är naturligtvis en högst instabil psykisk struktur, som inte kan bli bärare av några särskilt varaktiga libidinösa laddningar. Men det falska självet är inte bara otillräckligt som *narcissistisk reservoar* utan också i avsaknad av det normala självets *förmåga att omsätta narcissistisk libido*, dvs att ständigt på nytt binda den narcissistiska libidon allteftersom den frisätts (Ikonen & Rechart 1980).

Binding är sålunda den narcissistiskt störda individens huvudproblem ur både genetisk och dynamisk synvinkel. Objektförsluster, frustrationer – ja, konflikter överhuvudtaget – frisätter narcissistisk libido, som han, när den överstiger en viss gräns bara kan möta genom att förstärka sitt falska själv.

* Winnicott beskrev 1954 det falska självet som en struktur upprättad till försvar för det sanna självet, som hotats genom moderns intrång ("impingements"). Han avsåg därmed en försvarsmässig klyvning ("defensive split") i personligheten, varigenom individen i samspel med en otillräcklig moder ger upp sitt sanna jag för att inte förlora det. Vad Winnicott hade i tankarna var den desintegrering som hotar spädbarnet till följd av moderns bristande containing ("holding"). För att begreppet skall kunna tillämpas även på övriga utvecklingsnivåer, använder jag – liksom Ikonen & Rechart (1980) – det falska självet i betydelsen *splittrad självrepresentation som försvar mot objektförlost i vidaste bemärkelse*.

Det falska självet är en försvarsstruktur och som alla försvar kräver det sin tribut. Det utesluter en god kroppsuppfattning, en realistisk självbild, kontakt med egna, verkliga känslor och empatisk förståelse av andra.

Det åtrådda, avundade, nedvärderade, föraktade och hatade objektet

Den narcissistiskt störde individens objektrelationer präglas av hans behov av narcissistisk påfyllnad. Hans objektval styrs av objektets förmåga att bidra till hans självkänsla och självuppfattning. I normala objektrelationer finns en balans mellan den narcissistiska gratifikation objektet ger och den kärlek, dvs den libidinösa laddning, som tillförs objektet. Vid narcissistisk problematik är den balansen kraftigt rubbad och objektet används framför allt som givare av narcissistisk gratifikation. Tillgången på objektlibido och förmågan att investera den i objektet är reducerad. Narcissistiska kärleksrelationer är av ett idealiserat slag. Kärleksobjektet ses inte som det verkliga är och dess behov kommer i skymundan. Visserligen åtrås objektet, men det avundas också för sina tillgångar (speciellt dess förmåga till välbefinnande) och hatas för de behov det väcker. Kan det inte användas som en imaginär förlängning av det egna självet – eller det egna självet som en imaginär förlängning av objektet – så nedvärderas det i föraktfullt avståndstagande. Det är kort sagt objektets tillgänglighet för narcissistisk påfyllnad som avgör huruvida det blir föremål för narcissistisk exploatering eller förakt och hat. När ett tidigare exploaterat objekt inte längre är användbart, förlorar det sitt behag och överges saklöst utan sorg eller skuld och fogas till den skugglika samling objekt, som befolkar narcissistens inre värld.

Narcissistiska försvar

Obeständigheten i självet libidinösa laddning aktiverar en rad försvar, som tillsammans präglar den kliniska bilden av *narcissistisk personlighetsorganisation* (Kernberg 1976). Grundläggande för förståelsen av dessa försvar är, att obunden narcissistisk libido ger upphov till ångest. Det är Thanatos' strävan att reducera ångesten för att återställa den inre friden. Närmast till hands ligger därvid att åter binda den narcissistiska libidon till det falska självet, men dess förmåga att omsätta narcissistisk libido är nedsatt, varför Thanatos' strävan kommer att ta sig mångahanda försvarsmässiga uttryck.

Det patologiska inslaget i det falska självet utgör grunden för de megalomana föreställningarna eller *storhetsidéerna*. Dessa syftar naturligtvis till att kompensera narcissisten för hans bristande självkänsla. Detsamma gäller narcissistens strävan efter *framgång*, som i lindrigare fall leder till en i förhållande till störningens allvarlighetsgrad mycket god anpassning och inte sällan påtagliga sociala, ekonomiska eller kulturella framgångar. Fall

med grava brister i överjagsutvecklingen utmärker sig dock snarare genom sin asocialitet/kriminalitet.

Mot den starka avund objektet väcker försvarar han sig med *devaluering*. Det narcissistiska föraktet och hatet kan vara enormt. Han kan därför också behöva dra sig undan objekten i *splendid isolation*, i vilken han ostört kan odla sin *grandeur* och sitt *oberoende*.

Men den kontakt med andra, som han inte kan undgå, kräver ett visst mått av *splittring* och *förnekande*, för att hans världsbild inte skall kollapsa. I denna splittring ingår, som nämnts, en hel del *idealisering* och *devaluering* men därtöver också *projektion* av sådana självimagos, som inte passar in i den grandiosa själv-objektföreställningen. Slutligen använder narcissisten sig av *projektiv identifikation* för att få objekten att på lämpligt sätt spela med i hans egocentriska show. Särskilt lämpande därtill är naturligtvis resursstarka masochister. Ofta har narcissisten själv begåvning eller talang, som låter sig exploateras.

Den narcissistiska personlighetsorganisationen

Därmed har i själva verket en personlighetsorganisation på borderlinenivå beskrivits, som karaktäriseras av *frånvaron av stabila och realistiska självrepresentationer* organiserade till ett enhetligt själv. Istället har den en *patologisk självobjekt-konstellation*, som behöver stötts med en mängd försvar, som huvudsakligen är av primitiv natur och föga tillväxtbefrämjande libidoekonomiskt och ur realitetstestningssynpunkt. Kliniskt framtonar bilden av en självcentrerad och lättkränkt individ med stora idéer om sig själv, stora ambitioner, arrogans och påtaglig brist på fullödiga objektrelationer, brist på empatisk förståelse av andra, dålig kontakt med egna känslor och en mer eller mindre storslagen och oberoende men i grunden tragisk ensamhet.

Beroende på överjagsutveckling, ångesttolerans, förekomsten av annan problematik och andra karaktärsdrag kan narcissistens sociala plats vara alltifrån finansvärlden och politiken över kulturliv och missbrukskretsar till fängelset. Hans förmåga att sublimerar verkar ofta påfallande god, men visar sig vid ett närmare betraktande vara underordnad hans narcissistiska behov och sakna den genuina sublimeringens äkthet och djup.

Narcissisten har mestadels en förhöjd självkänsla, men denna är instabil, då den bygger på patologiska själv-objekt-konstellationer. Övergången till rena mano-depressiva svängningar är flytande. Den narcissistiska personligheten lider av en inre tomhet, en gnagande avund och en ständigt hotande känsla av alltings meningslöshet. Inte sällan slutar hans bana i missbruk och/eller suicid.

Till den narcissistiska personlighetsorganisationen hör också regelmässigt någon form av *paranoida, hypochondriska, depressiva och homosexuella tendenser*.

Det paranoida draget sammanhänger med tendensen att projicera aggressivt laddade själv aspekter och med latent homosexuell problematik. Det hypochondriska draget motsvaras av reintrojicerade, aggressivt laddade själv aspekter. "Depression utgör en basal reaktion på narcissistiskt frustrerande situationer, som förefaller Jaget övermäktiga" (Bibring 1951, min övers). Det homosexuella draget, slutligen, kan vara grundlagt på tre olika utvecklingsnivåer (Kernberg 1976): (1) på oedipal nivå som underkastelse gentemot föräldern av samma kön (med de heterosexuella strävandena bortträngda); (2) på preoedipal nivå som en konfliktfylld identifikation med föräldern av motsatt kön och med homosexuella objektrelationer, i vilka objektet behandlas som det egna infantila självet; och (3) på tidig preoedipal nivå (delobjektstadium) – med det homosexuella objektet som en förlängning av det egna grandiosa självet.

Det måste betonas, att vad som här beskrivits, är den fulljädrade narcissistiska problematiken. Vid all psykisk problematik finns ett narcissistiskt inslag, som – om än mycket beskedligare – likväl kan förstås i samma termer.

Binding igen

Det är svårt att vara narcissist i en värld av desillusioneringar, kränkningar och konflikter, som har det gemensamt att de frisätter narcissistisk libido (Ikonen & Rechart 1980). När objektet ger upphov till *besvikelse* är det självet som drabbas enligt Freuds (1917) berömda sats: "Objektets skugga föll över Jaget." En förändring i det inre objektets laddning återverkar ofrånkomligen på tillhörande själv aspekt. På samma sätt utgör en *konflikt* libido-ekonomiskt en utmaning visavi etablerade laddningar, ett hot om frisättning av narcissistisk libido, såtillvida som varje förändring av det libidinösa laddningstillståndet hos inre objekt och själv aspekter direkt eller indirekt berör narcissistiska laddningar. *En besvikelse är sålunda ett definitivt narcissistiskt trauma och en konflikt ett överhängande hot därom, som delvis tas ut i förskott.*

Frigjord libido är ytterligt obekvämt för Jaget, som i enlighet med Thanatos strävar efter att återställa det relativt spänningslösa tillståndet genom att åter binda libidon. Naturvetenskapens *horror vacui* har sitt motstycke i metapsykologins "*skräcken för den fria libidon*" (Ikonen & Rechart 1980). Det problematiska för narcissisten är, att han har en narcissistisk sårbarhet som är extrem, samtidigt som hans förmåga att binda narcissistisk libido är subnormal. Han är därför hänvisad till att möta situationer, som innebär frisättning av narcissistisk libido, med en förstärkning av sina grandiosa fantasier och därmed förknippade försvar. Det säger sig självt, att den narcissistiska problematiken ställer terapeuten inför delikata problem, eftersom hans främsta redskap är den alltid kränkande tolkningen.

Narcissistisk störning som ett typiskt manligt problem

Narcissistisk problematik är visserligen allmänt förekommande och ses förvisso i kombination med de flesta andra störningar, men bland patienter, vars huvudsakliga problematik just är narcissistisk, är den manliga dominansen ungefär lika stark som den kvinnliga vid masochism. Ytligt sett skulle man därför kunna beteckna den narcissistiska problematiken som *masochismens manliga motsvarighet*. Jag skulle emellertid vilja påstå, att sambandet mellan masochistisk och narcissistisk problematik är betydligt intimare än vad som därmed antyts. Eftersom detta så vitt jag vet är ett outforskat område, må det vara tillåtet att framlägga några hypotetiska synpunkter.

Jag har lagt märke till, att manliga patienter med narcissistisk problematik som regel blivit föremål för sina mödrars stora beundran, en beundran, som till stor del utgjorts av projicerade narcissistiska fantasier kring sonens kommande storhet och utvaldhet. Marie bebådelse kan uppfattas som ett mytologiskt exempel på detta. Dessa mödrar förefaller ha projicerat på sina söner ett slags idealt, messianskt själv-objekt. Samtidigt har de förmedlat sin förväntan att själva en dag bli föraktade av sina söner, en profetia som förresten alltid går i uppfyllelse. Själva har dessa mödrar förblivit identifierade med sina masochistiska själv-aspekter i detta projektivt identifikatoriska samspel. Så är också Den Heliga Jungfrun en lidande gestalt. Är detta korrekt uppfattat, skulle manlig narcissistisk problematik kunna ses som resultatet av *sonens samspel med sin masochistiska mor*.

Vad som i föregående avsnitt (Psykisk Hälsa 1983:4) sagts om den masochistiska moderns genetiska betydelse för uppkomsten av masochism hos sin dotter gäller *mutatis mutandis* också för hennes sons narcissistiska problematik. Att även den senare mestadels går hand i hand med en depressiv problematik förklaras delvis härigenom, delvis också av svårigheter i separations-individuationsprocessen. Separationen försvåras nämligen av hennes kompensatoriska narcissism och allmänna depressivitet medan individuationen hämmas av det ovan beskrivna projektivt identifikatoriska samspellet.

Hon går sålunda motspänstigt in i delfasen Differentiering och hon har svårt att bejaka sin son i delfasen Övning. Redan i delfasen Närmande börjar hon skönja konturerna av hans kommande storhet som en separat individ och hennes svårigheter yttrar sig som en otillräcklig containing capacity; hans narcissistiska kränkningar drabbar ju även hennes patologiska själv-objekt. Därför har hon också svårt att adekvat spegla honom: som spegel är hon mot sin son lika konvex som hon mot sin dotter är konkav. Och av samma skäl kan hon inte heller adekvat frustrera honom och i delfasen Mot ökad objektkonstans stödja integreringen av hans själv-aspekter till ett enhetligt själv.

Terapi & teknik

Den narcissistiskt störde behöver i allmänhet ett à två år på sig för "arkaisk genomarbetning" (Kernberg 1976) av sina specifika, narcissistiska försvar – för att komma dithän att han kan uppleva sina känslor av avund, hat, längtan och beroende. I terapin liksom i sitt dagliga liv kommer han nämligen att framför allt värna om sitt oberoende och sin illusoriska själv-tillräcklighet. Det gör han genom att förneka terapeuten som individ och yrkesman. (Det måste ha varit detta som Freud ursprungligen uppfattade som avsaknad av överföring.) Terapeuten utsätts för den narcissistiskt mycket kränkande upplevelsen att känna sig överflödig, vanmäktig och värdelös. Allteftersom patienten får svårare att upprätthålla denna fiktion, blir angreppen på terapeuten kraftigare och försöken till rollbyten intensivare. Terapeuten måste under långa tider stå ut med att på olika mer eller mindre subtila sätt bli nedgjord. Dessemellan inbjuds han att ingå i patientens grandiosa själv-objekt-föreställning, låt vara som en förlängning av honom – eller med honom som en förlängning av sig själv. Terapeuten har alla skäl att känna sig exploaterad.

Terapeuten måste emellertid vara beredd att ta emot dessa patientens projektiva identifikationer och leva med dem för en tid för att få en inblick i hans inre värld. Först så småningom – och då med största takt och försiktighet – kan patientens hanterande av terapeuten tolkas. Tolkning av projektiva identifikationer förutsätter emellertid att patienten uppnått hel-objektstadium. Befinner han sig fortfarande på delobjektstadium kan han bara tillgodogöra sig terapeuten's containing function. Till denna hör terapeuten's metabolisering av de projicerade innehållen, som befrämjas av att terapeuten formulerar tolkningen tyst för sig själv (Ogden 1982). Förr eller senare – om patientens ångesttolerans är tillräcklig och terapeuten's containing capacity och empati räcker till – så kommer patienten ur sin narcissistiska isolering och får för första gången kontakt med sina känslor – och med sin terapeut.

Svårigheten att ge upp det falska självet kan bara förstås i ljuset av den objektrelation, i vilken det uppstått. *Precis som det falska självet upprättades för att behålla det yttre objektet i en förfluten tid, så bibehålls det i nuet för att behålla det inre objektet* (Ogden 1983).

När patienten slutligen förmår ge upp sitt falska själv blir han oundvikligen deprimerad. Sedan hans depressiva problematik blivit tolkad och genomarbetad, kan terapin föras vidare till oedipal och genital nivå som vilken annan terapi som helst.

Terapier med narcissister blir med nödvändighet långa. Den narcissistiska problematiken kräver i allmänhet frekventa samtal, helst med patienten i liggande ställning, och strikt efterlevnad av grundreglerna, psykosnära fall undantagna.

Två drömmar

För att exemplifiera den narcissistiska motståndsoverföringen skall två drömmar från en och samma terapi refereras.

Den manlige patienten drömde efter en månads behandling, att han undersökte den kvinnliga terapeuten med ett silverglänsande speculum i en gynekologstol. Han hade "god insikt" och fann "en liten men väsentligen normal livmodertapp". – Drömmen uttrycker hans önskan om ombytta roller: patienten som innehavare och förmedlare av insikt och som den överlägsne, vilket i drömmen markeras av hans falliska instrument, undersökningsfyndet (en projektion) och den gynekologiska undersökningens framhävande av honom själv som penisförsedd man framför terapeuten som kvinna i avsaknad av penis.

Samme patient drömde två år senare, när han blivit deprimerad för första gången i sitt liv, att han kom till terapeuten's bostad och genom ytterdörrens glasruta såg terapeuten's make närma sig dörren. Han vaknade med ett upprymt skratt i samma ögonblick som terapeuten's make skulle ha krossat glasrutans om han fortsatt. – Drömmen uttrycker patientens avundsjuka på terapeuten och svartsjuka på hennes man. Den devaluerar deras lycka genom att framställa terapeuten's make som en komisk figur, som likt Narcissus i patientens ställe får krossa glasrutans spegelbild. Denna arkaiska sanning om den narcissistiska problematikens tragiska effekter på objektrelationer, som i denna dröm tränger sig på patienten, förnekar han genom sitt skratt, som man får uppfatta som ett maniskt försvar mot en ångest stark nog att väcka honom.

Dessa drömmar behövde terapeuten inte tolka. I sinom tid gjorde patienten det själv. Det var tillräckligt att hon stod ut, var en god container.

Prognos

Prognosen vid narcissistiska störningar är i mycket beroende av störningens svårighetsgrad, men därutöver också av en rad faktorer, som här bara skall antydast. Utsiktslös anses terapi vara vid så pass bristfällig överjagsutveckling som asocialitet vanligen är tecken på. Prognostiskt gynnsam är en överjagsutveckling av den graden att den ger förmåga att känna någon form av sorg och skuld, hederlighet och (pseudo-)sublimatorisk förmåga. Sekundära sjukdomsvinster kan utgöra ett absolut hinder, då narcissister inte sällan byggt hela sin tillvaro på förmågor, som är relaterade till deras symptomatologi. När patientens konflikter kring avund är så starka, att hans ångesttolerans inte räcker för insiktsbetonad bearbetning, får man lov att modifiera sin teknik därefter och kanske nöja sig med att i möjligaste mån tona ner hans grandiositet och hjälpa honom till en mer adekvat användning av densamma (Kernberg 1976).

Ordlista

megalomani – (grek) storhetsvansinne

paranoia – (grek) psykotiskt tillstånd med vanföreställningar samt hän-
syftnings- och förföljelseteori utan formella tankestörningar och med
bibehållen viljekraft

schizofreni – (grek) psykotiskt tillstånd, som från föregående framför allt
skiljer sig genom förekomsten av formella tankestörningar och nedsatt
viljekraft

irreversibel – oåterkallelig, oomvändbar

kognitiv – avseende intellektuell förståelse i största allmänhet (i motsats
till känsla och vilja)

patologisk – (med) sjuklig; här i överflyttad psykologisk bemärkelse, unge-
fär 'neurotisk' (i vidaste bemärkelse)

själv-objekt-konstellation – psykisk representation bestående av en
blandning av realistiska och orealistiska själv- och objektföreställningar

omnipotent – (lat) allsmäktig

diskontera – (ekon) ta ut i förskott

splendid isolation – (eng) förnäm avskildhet

imago – (lat) (av-)bild, föreställning eller idé (om något)

suicid(um) – (lat) självmord

hypochondri – (grek) neurotiska föreställningar om kroppslig sjukdom,
skada eller defekt

horror vacui – (lat) skräcken för tomrummet

subnormal – under det normala

speculum – (lat) rörformat gynekologiskt instrument för visuell vaginal
undersökning

Referenser & litteraturförslag (*)

Bibring, E, The Mechanism of Depression (1951) i Greenacre, P, (ed), Affective Disorders,
13–48, International Universities Press, New York 1953

*Blanck, G & Blanck, R, Borderline II – Teori och teknik, W&W, Stockholm 1981

Davidson, C, Masochistisk karaktärsstörning (ur Davidson, C, Psykoanalytisk terapi. Teknik i
förändring, Altum, Stockholm 1984), Psykisk Hälsa 1983: 4

Freud, S, Orientering i psykoanalysen, NoK, Stockholm 1955

– On Narcissism: An Introduction (1914), Standard Ed 14:73

– Mourning and Melancholia (1917), Standard Ed 14:237

– Beyond the Pleasure Principle (1920), Standard Ed 18

Ikonen, P & Rechartd, E, Binding, narcissistic pathology and the psychoanalytic process,
Scand Psychoanal Rev (1980) 1:3

*Kernberg, O F, Borderline Conditions and Pathological Narcissism, Jason Aronson, New
York 1976

– Object Relations Theory and Clinical Psychoanalysis, Jason Aronson, New York 1979

Ogden, T H, Projective Identification and Psychotherapeutic Technique, Jason Aronson, New
York & London 1982

– The Concept of Internal Object Relations, Int J Psycho-Anal (1983) 64, 227

Winnicott, D H, Through Paediatrics to Psycho-Analysis, The Hogarth Press, London 1978